

بررسی تجربه جهاد سازندگی
و تطبیق آن با وضع موجود حاشیه شهر

نسخه جهاد سازندگی برای حاشیه شهر

یادداشت

سید مجتبی قافله‌باشی

امروزه ما با الگوی نفی‌ناپذیری به نام الگوی جهاد سازندگی مواجه هستیم که هر چه بیشتر از آن می‌دانیم، بیشتر آن را یگانه راه حل مسیر پیشرفت کشور می‌دانیم. در واقع هر چند نظام جمهوری اسلامی به دلیل وجود نهادهای نظامی در بعد مسائل امنیتی توانمند عمل کرده است، اما در بعد دیگر انقلاب و در مسائل مرتبط با سازندگی اعم از امور اقتصادی تا فرهنگی و اجتماعی، نتوانسته انتظارات را برآورده کند اما الگوی ویژگی‌های جهاد سازندگی برای حل مشکلات کشور و رفع محرومیت از چهره شهرها و روستاها و به‌ویژه معضل حاشیه‌نشینی چه بود؟

۱

رویکرد مسئولانه در مقابل رویکرد مأمور و معذوری دولتی

رویکرد دیگر جهاد که دستاوردهای زیادی را برای آن به همراه داشت، دولتی بودن و جوشیدن از متن مردم بود. در جهاد افرادی با بیشترین دغدغه و انگیزه‌ها وارد می‌شدند و بدون داشتن توقعات مالی، بیشترین کار را برای مردم انجام می‌دادند، به این ترتیب به مرور در میان جهادیان مشخص می‌شد که کدام افراد با اخلاق‌تر، متدین‌تر، فکورتر و تواناتر هستند و لذا شایسته‌سالاری ساختاری در این نهاد به وجود می‌آمد. در نتیجه این شایسته‌سالاری و رشد افراد از پایین‌ترین رده‌ها به بالاترین درجات، هم افراد گروه‌ها و تیم‌های کاری خود را می‌شناختند و هم دارای پذیرش و مقبولیت در میان نیروهای خود بودند. از طرف دیگر، به دلیل وابستگی نداشتن به دولت، این نهاد شاهد ثبات مدیریتی خوبی بود و این مسئله باعث یادگیری سازمانی آن و بهبود روش‌های مختلف آن می‌شد. جهادگران برخلاف نیروهای اداری که مدیر بالادستی را مسئول کار می‌دانستند، خود را مسئول کار می‌دادند و در نتیجه از هیچ تلاشی برای اصلاح آن دریغ نمی‌کردند. این سازمان دهی، جهادگران را از دور دست‌ترین مناطق تا سطوح مرکزی به یکدیگر مرتبط می‌کرد و باعث تبادل انتقال اطلاعات و تجربیات بین آنان می‌شد.

۲

مردم سکوی قدرت نبودند

رویکرد دموکراسی به مردم، برگه‌های رأی متحرکی است که گاه با فشار و اعتراض خود، جهت‌دهی‌هایی نیز به مسائل مهم کشور می‌دهند. باین حال الگوی جهاد سازندگی بر به کارگیری ظرفیت‌های مختلف مردم اشاره دارد. به این ترتیب در جهاد سازندگی مردم چه در اداره امور و چه در اجرای آن‌ها نقش مهمی داشتند. حضور جهاد در مناطق محروم به این معنا نبود که جهادگران خود تمام امور را انجام داده و مردم در کناری به نظاره بنشینند؛ بلکه هر چند در ابتدای کار جهادگران محور کار می‌شدند، اما به مرور مردم نیز وارد می‌شدند و بخش عملیاتی کار را به عهده می‌گرفتند. در واقع مردم پس از اعتمادی که به جهاد به عنوان نهادی دلسوز و توانمند کرده بودند، عامل پیشرفت را در همکاری با جهادگران و به دست خود می‌دادند. این مسئله به افزایش سرعت امور و کاهش هزینه‌ها نیز منجر می‌شد و علاوه بر آن، در مردم تحرکی برای پیشرفت و فرار از رخوت پدید می‌آمد. حال مقایسه کنید این رویکرد را با وضعیت فعلی که در آن اداراتی چون راه‌سازی به روستایی مراجعه کرده و با انجام تمام امور توسط پیمانکاران از پیش تعیین شده، مردم را تبدیل به افرادی منفعل و متوقع می‌کند.

چگونگی پیاده‌سازی تجربه جهاد سازندگی در حاشیه شهر

حال سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا امکان اصلاح وضعیت مناطق محروم و حاشیه شهرها به دست نهادهای دولتی فعلی وجود دارد یا خیر؟ آیا می‌توان الگوی جهاد را حداقل برای معضلاتی چون حاشیه‌نشینی بار دیگر احیا کرد؟ برای پاسخ به پرسش اول باید گفت حتی اگر سازمان‌های بوروکراتیک فعلی بر فرض محال موفق به حل معضلات پیچیده و فراوان حاشیه‌نشینی شوند، باز به دلیل ناآشنایی عمیق با شرایط بومی مناطق، نبود جامع‌نگری و روش‌های دستوری و فرمالیته‌مسائل، زمینه‌ساز ایجاد مشکلات جدیدی می‌شوند. در واقع آنان علاوه بر حذف نقاط مشکل‌زای این نقاط محروم، نقاط قوت آنان را نیز از بین برده و استعدادهای متنوع موجود در این مناطق را در قالب‌های از پیش تعیین‌شده قرار داده و آن‌ها را از بین می‌برند، آن‌ها با حذف محله محوری و ابعاد اجتماعی و فرهنگی مثبت این مناطق، بدون انعطاف عمل می‌کنند. البته باز باید متذکر شد که تسام این آثار، بر فرض محال اصلاح امور توسط نهادهای دولتی بوروکراتیک تصویر شده است. احیای الگوی جهادی برای رفع معضل حاشیه‌نشینی الزاماتی دارد که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود:

جهاد صرفاً پرکاری و تلاش نیست

اولین مسئله لزوم زدودن مدیریت جهادی از انگاره‌های رایج و نادرست است؛ انگاره‌هایی که این نوع مدیریت را تنها در سطح پرکاری و تلاش بدون فکر تقلیل می‌دهند. در حالی که همان‌گونه بنا به تأیید رهبر معظم انقلاب مدیریت جهادی باید به عنوان عامل رشد همه‌جانبه کشور و رقیب اصلی مدیریت‌های تکنوکرات و ناکارآمد پس از انقلاب مطرح شود.